

ליקוטי תנייא אמרים

גליון א' (פרשת בראשית תשפ"ז)

נס"ד

ילקוט ביאורים

מאמר 'משביעים אותו תהי צדיק' וכו'
הוא דרשה של רבי שמלאי,
ובפנים הובא מאמר זה בשם ברייתא

תניא בספ"ג דנדה משביעים אותו וכו'. הובא בפנים מאמר הגמרא (נה"ל) 'משביעים אותו תהי צדיק ואל תהי רשע, ואפילו כל העולם כולו אומרים לך צדיק אתה, היה בעיניך כרשע'. ויש להעיר על מה שרבינו הביא למאמר זה בשם ברייתא, בעוד שבגמרא, הוא דרשה של רבי שמלאי, שהיה אמורא. ונתבאר בכמה אופנים:

א. בבית רבי ציון, שבמסכת יבמות (ע"א) הובא מאמר זה של 'דרש ר' שמלאי, בלשון 'והתניא'. הרי לנו שזה ברייתא. ומה שבמסכת נדה הובא זה בשם רבי שמלאי הוא משום שרבי שמלאי דרש למאמר זה בצבור, לכן הובא מאמר זה בשמו.

ב. בהערות על תניא ציון, למה שמצינו ששייך לנקוט 'תניא' גם על דברי אמורא, ולכן אע"פ שמאמר 'משביעים אותו' וכו', הוא מאמר של אמורא, שייך לומר עליו 'תניא'.

ג. עוד ביאור, כיון שרבי שמלאי היה קרוב לזמן התנאים, אפשר לכתוב על מימרא שלו הלשון 'תניא', ועל דרך הנאמר לגבי רב, שאף הוא היה אמורא, 'רב תנא ופליג'.

המשביעים הם הקדוש ברוך הוא ובית דין של מעלה

בתורת מנחם דייק ללשון 'משביעים', לשון רבים, והיינו שהכוונה לבית דין של מעלה, ועפ"ז השבועה היא על דעת בית דין, ומכיון שכן אף אם כשעורך חשבון נפש, רואה שאינו כדבעי, אל יפול לבכו, משום שהשבועה 'תהי צדיק ואל תהי רשע', אינו על דעת האדם למטה, אלא על דעת בית דין, וב"ד של מעלה יודע מצבו של האדם בעת עשיית המצוה או בעת שנכשל ח"ו בחטא, או בהנהגות לא טובות, את הקשיים המיוחדים שלו וכו' ולכן יתכן שמצוה אחת אפילו מצוה קלה נחשבת אצלו מאוד הרבה יותר מכמה עבירות או הנהגות שאינן טובות. ועוד ב"ד של מעלה יודע שכאשר יהודי נכשל ח"ו בעבירות וכו', הרי זה רק לשעה בלבד, ובדאי שסופו לחזור בתשובה כמו שכתוב (שמואל ב' י"ד, י"ב) 'לא ירח ממנו נדח', ואז אפילו הזדונות נהפכים לזכיות. ועוד ב"ד של מעלה יודע, שגם באותה שעה שנכשל ח"ו בחטא, אין זה מצד רצונו האמיתי, ומכיון שכן הרי השבועה 'תהי צדיק ואל תהי רשע', היא מלכתחילה על דעת הדיעה רכל הענינים הנ"ל, ולכן גם כשיעמוד לדין לפני בית דין של מעלה, וידונו אותו, הרי שלוקחים בחשבון כל הנ"ל, שהרי על דעת זה השביעו אותו.

תניא ליקוטי אמרים פרק א

תניא [בספ"ג דנדה] משביעים אותו תהי צדיק ואל תהי רשע ואפי' כל העולם כולו אומרים לך צדיק אתה היה בעיניך כרשע וצריך להביין דהא תנן [אבות פ"ב] ואל תהי רשע בפני עצמך וגם אם יהיה בעיניו כרשע ידע לבכו ויהיה עצב ולא יוכל לעבו' ה' בשמחה ובטוב לבב ואם לא ידע לבכו כלל מזה יכול לבוא לידי קלות ח"ו. אך הענין כי הנה מצינו בגמרא ה' חלוקות. צדיק וטוב לו צדיק ורע לו רשע וטוב לו רשע ורע לו ובינוני. ופירשו בגמרא צדיק וטוב לו צדיק גמור צדיק ורע לו צדיק שאינו גמור.

ביאור משולב

א - האם צריך האדם לדאות את עצמו כרשע

האם צריך האדם להחזיק עצמו לרשע

תניא שנינו בברייתא [בסוף פרק ג' דמסכת נדה (ל סעי')] משביעים אותו - את הולד, קורם שיוצא לאוויר העולם, תהי צדיק ואל תהי רשע - היה צדיק ואל תהי רשע, ובכדי שתצליח הנשמה לקיים שבועה זו מוסיפים לומר לה, ואפילו אם כפי ראות עיני כל העולם כולו הינך צדיק, שלכן כל העולם כלו אומרים לך - עליך צדיק אתה, אף על פי כן היה בעיניך תביט על עצמך בעיני שכלך כרשע, ותחזיק את עצמך כרשע. מכרייתא זו מכאור שהאדם צריך לדאות את עצמו תמיד כרשע, עד כדי כך שאפילו שלפי ראות עיני כל העולם כולו הוא צדיק, בכל זאת צריך הוא להיות בעיני עצמו כרשע.

שאלה א - משנה מפורשת סותרת לסיפא דברייתא וצריך להביין, דהא תנן הרי שנינו במשנה [במסכת אבות פרק ב' (משנה י"א)] ואל תהי רשע בפני עצמך, שאין לו לאדם להחזיק עצמו כרשע, לכאורה המכאור בברייתא שאומרים לנשמה 'היה בעיניך כרשע', סותר ונוגד את הוראת המשנה 'ואל תהי רשע בפני עצמך'.

שאלה ב - אם יהיה בעיניו כרשע לא יוכל לעבוד את השם כראוי

וגם, בנוסף לסתירה ל-'היה בעיניך כרשע' מדברי המשנה 'ואל תהי רשע בפני עצמך', עצם האמירה לנשמה 'היה בעיניך כרשע' אינו מוכן גם על פי ההיגיון השכלי, כי אם יהיה האדם בעיניו כרשע - היינו שחזיק עצמו לרשע תמיד, ולא דווקא אם נכשל בעבירה, הרי זה ישיפע עליו לדעה ולא יוכל לעבוד את ה' כראוי. כי אם יתייחס בכבוד ראש לכן שהוא בעיני עצמו כרשע, למרות שהינו מתייער רבות בתורה ובמצוות, אם כן ידע לבכו ויהיה עצב על כך שעבודתו נחשבת לדיק, ומאחר שיהיה עצב ולא יוכל לעבד את ה' בשמחה ובטוב לבב, הרי נצטרנו לעבוד את ה' בשמחה ובטוב לבב (ראה דברים כח, ו, תהלים ק, ב). אלא שעדיין יתכן שאכן האדם יהיה בעיניו כרשע ואף על פי כן יוכל לעבוד את ה' בשמחה ובטוב לבב, והוא, על ידי שיחליט בעצמו להתעלם מכך שהוא רשע, עד כדי שהוא לא יתפעל ולא יתרגש מכך שהוא רשע, וממילא לא ידע לבכו מזה ולא יהיה עצב, ויוכל לעבוד את ה' בשמחה ובטוב לבב.

על כך ממשיך רבינו שאין זו עצה נכונה, כי ואם לא ידע לבכו כלל מזה שהוא רשע, אמנם לא יהיה לו מניעה לבוא לשמחה וטוב לבב, אבל יהיה לו מניעה אחרת לעבודת ה' כראוי, כי הוא יוכל לבוא - הוא עלול להגיע על ידי זה, לידי קלות הדעת חס ושלום, כי מי שלא איכפת לו מזה שיש בו רע, עד כדי שהוא בעיני עצמו כרשע, לא ישתדל כלל לבטל הרע ולהפטר ממנו.

נמצא שבכל מצב שהוא, אם האדם יהיה בעיני עצמו כרשע לא יוכל לעבוד את ה' כראוי, כי אם הוא יתייחס לכך בכבוד ראש, הוא לא יוכל לקיים את התורה והמצוות מתוך שמחה וטוב לבב, ואילו אם הוא לא יתייחס בכבוד ראש לכך שהוא בעיני עצמו כרשע, אמנם הוא יוכל לעבוד את ה' בשמחה ובטוב לבב, אבל הוא עלול לבוא לידי קלות הדעת חלילה.

כדי ליישב שאלה הנ"ל, יש להקדים כמה מאמרי חז"ל העוסקים בחלוקת מדרגות צדיקים, בינונים ורשעים, ומתוך כך נבין מהו מהותן של צדיקים, בינונים ורשעים ויתרוץ גם שאלה הנ"ל.

ב - חמש דרגות בעבודת ה'

אך הענין הוא, כי הנה מצינו בכמה מקומות בגמרא (ברכות י. שם ס"א) שישנם ה' חלקות - חמשדרגות בעבודת ה': א. צדיק וטוב לו - שטוב לו בעולם הזה ואין לו שום ייסורים. ב. צדיק ורע לו - שרע לו בעולם הזה מחמת שיש לו ייסורים. ג. רשע וטוב לו - שטוב לו בעולם הזה ואין לו שום ייסורים למרות שהוא רשע. ד. רשע ורע לו שיש לו ייסורים בעולם הזה. ה. וכן מצינו בגמרא שיש סוג וחלוקה נוספת בכלל ישראל של בינוני.

והטעם למה יש צדיק שטוב לו בעולם הזה ויש צדיק שרע לו בעולם הזה, פירשו בגמרא (ברכות י.) שצדיק וטוב לו הוא משום שהוא צדיק גמור, שאין בו חטא ועון כלל, והטעם למה יש צדיק ואע"פ שהוא צדיק ורע לו, הוא משום שהוא צדיק שאינו גמור, שעדיין יש בו חסרונות, ולכן נותנים לו משמים יסורים בעולם הזה כדי לנקותו מחסרונותיו ומטע העונות שיש לו, בכדי לזכותו לעולם הבא. מכאור א"כ שיש שני מדרגות בצדיקים: א. צדיק גמור. ב. צדיק שאינו גמור. והנה לפי פירוש הנ"ל בגמרא המורשים 'טוב לו' ו'רע לו' מתאר את מצבו הגשמי של הצדיק שבעולם הזה, האם הצדיק מקבל רק טוב או שיש לו גם ייסורים.